

ALEVİLİK ÜZERİNE BİR SAHA ÇALIŞMASI: MUŞ İLİ VARTO ÖRNEĞİ

A Field Study on Alevism: Varto District (in Province of Muş) Sample

Öğr. Gör. Ali Rıza Savaş

Orcid: 0000-0003-0112-8033/ Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

Doç. Dr. Adem Palabıyık

Orcid ID: 0000-0002-9209-9313/ Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 1 Kasım 2019

Düzeltilme tarihi: 1 Mayıs 2020

Kabul tarihi: 09 Mayıs 2020

Anahtar Kelimeler: Varto, Alevilik, Dedelik Kurumu, Dini Ritüel, Sosyoloji.

ÖZ

Alevilik, kavramsal açıdan sahip olduğu bütün anlamlarla birlikte daha çok dini ve siyasi bir misyonla ifade edilen bir olgudur. Aleviliğin bir din mi yahut mezhep mi tartışmasından ziyade toplumsal bir olgu olarak ele alınması ve sosyolojik zeminde bu bağlamda analiz edilmesi, Aleviliğin kazanımlarını da ortaya çıkarabilecek bir yaklaşım olacaktır. Dini bir kimlik olarak Alevilik, güncel haline çeşitli tartışmalı zaman aralıkları ve zeminlerden sonra gelmişken; siyasi bağlamda her an yeniden üretilebilmektedir. Aleviliğin bu özelliği, onu sürekli canlı tutabilmektedir.

Biz de bu çalışmada, Varto'da Aleviliğin güncel zeminde nasıl algılandığını, hangi olgularla birlikte anılması gerektiğini, Alevi inancındaki önemli kavramların neler olduğu ve bu kavramların işlevselliğini ele alarak sosyolojik bir okuma yapacağız. Bu amaçla nitel bir yöntem kullanılacak, görüşme ve derinlemesine mülakat tekniklerinden faydalanılacak ve elde edilen bulgular sosyolojik bir analiz ile yorumlanacaktır. Bulgularda cem, semah, Alevi gelenekleri ve dedelik kurumu kavramları analiz edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 1 November 2019

Received in revised form 1 May 2020

Accepted 9 May 2020

Keywords: Varto, Alevism, Institution Religious Guides, Religious Tradition, Sociology.

ABSTRACT

Alevism is a phenomenon expressed with a particularly religious and political mission, with all its meanings in conceptual terms. Considering Alevism as a social phenomenon rather than discussing whether it is a religion or a religious sect and analyzing it in this context on a sociological basis will be an approach that can reveal its achievements. Alevism as a religious identity, having taken its latest form after a variety of controversial time intervals and backdrops is open to being reproduced in the political context at any time. This characteristic of it keeps it alive continuously.

In this study, a sociological reading will be made by considering how Alevism is perceived on the current ground in Varto; what the important concepts in Alevi faith and the functionality of these concepts are. For this purpose, a qualitative method will be used, interview and in-depth interview techniques will be utilized and the findings will be interpreted with a sociological analysis. The concepts of cem, semah, Alevi traditions and institution religious guides were analyzed in the findings.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: adem.palabiyik@hotmail.com.

GİRİŞ

Alevilik konusu, ülkemizin gündeminde uzun süredir yaralamaktadır, sosyal meseleler, siyasal meseleler yahut başka toplumsal konularda dahi Alevilik ön planda tutulmuş yahut tutulmaya çalışılmıştır. Din üzerinden yapılan vurgularla birlikte Alevilik belirli siyasal amaçlar için de kendisi ile alakalı olamayan muhtevalara dahil edilmiş ve toplumun belki de en zayıf olduğu alanlarda farklı perspektiflerde değerlendirilmiştir. Aleviliğin bu akışkan süreci, özellikle Türkiye toplumunda farklı algıların oluşmasına sebep olmuş ve belirli dönemlerde önemli problemler yaşanmıştır. Alevilik konusu ile alakalı yanlış anlamalar ve Sünni kavramı ile yapılan gereksiz karşılaştırmalar, Aleviliğin ülkemizde de farklı anlamlarda anlaşılmasına sebep olmuştur. Toplumsal bir olgu olarak Aleviliğin varlığı, ülkemiz için her açıdan önemli bir zenginlik kaynağı iken çeşitli negatif durumlardan dolayı farklı yakıştırmaların yapılması meselesinin farklı boyutlara ulaşmasına sebep olmuştur. Aleviliğin siyasal sürece dahil edilmeye çalışılması, bazı siyasal partilerin Alevilik üzerinden çeşitli vurgulamalar yapmaya çalışması, Alevilik kavramının daha sorunlu hale gelmesine sebep olmuştur. Aleviliğin sürekli olarak bir tarafa ait ettirilme çabası zaman zaman Alevi vatandaşları da rahatsız etmiş ve Aleviliğin barış, insanlık ve kucaklayıcılık vurguların öne çıkarmak için çaba harcanmaya çalışılmıştır. Aleviliğin kültürel kodlarından önemli bir simge olan saz ve söylenen türkülerin sözleri, Aleviliği daha anlaşılır hale getirmiştir. Alevilik, özellikle bu süreçten sonra ülkemizin birçok bölgesinde benimsenmiş ve Alevilik üzerinden oluşturulmaya çalışılan olumsuz tablo yavaş yavaş değişmiştir. Değişen bu tablo sonucunda özellikle Alevilik kendisini belirli kodlar üzerinden yeniden inşa etmiştir. Alevilik, süreç içinde sahip olduğu birleştiricilik kodu üzerinden kendisini yeniden tanımlaması ve inşa etmesi, Aleviliğin belirli konularda kült haline gelmesine sebep olmuştur. Gelenekleri, söylemleri ve tutumları ile Alevilik, kendisine toplumsal açıdan ciddi ve vazgeçilemez bir karşılık bulmuştur.

Alevilik hemen her açıdan ülkemizde gündemini kaybetmeyen ve hassasiyetini koruyan bir anlayıştır. Küreselleşen ve kimlik kavramının yeniden şekillendiği dünya düzeninde Aleviliğin de bu süreçten nasip almadığı elbette söylenemez. Bahsettiğimiz süreçte iki önemli olgusal durum belirlemiştir. Bunların ilki Aleviliğin İslam ile uzlaşmadığına dayanan ütopyik görüştür; ikincisi ise Alevilerin azınlık olarak yorumlanmasıdır. Fakat her iki iddianın da temelsiz olduğu vurgulanmıştır. Alevilik kavramının tanımlanmasında da benzer sorunlar ön plana çıkarılmıştır. Bunlardan bazıları: “Alevilik bağımsız bir dindir”, “Alevilik Zerdüştlüğün uzantısıdır”, “Alevilik On İki İmam Şiiliğidir”, “Alevilik Heterodoks bir İslam’dır”, “Alevilik kısmen İslam içi kısmen İslam dışıdır”, “Alevilik İslam’ın Anadolu yorumudur”, “Alevilik bir költürdür”, “Alevilik toplumsal bir başkaldırıdır”, şeklindedir (Aytaş, ty: 18). “Alevi” kelimesi sıradan bir sözcük olarak değil, tarihi geçmişi ile çok boyutlu ve derin anlam içeren ve felsefi derinliği olan sosyal bir yapının kimliği olarak kullanılmaktadır. M. S. 325’ten sonra Bizans’a ait belgelerde ve Osmanlı’nın Şeyhülislam fetvalarında 1500’lü yıllara kadar “ışık taifesi” veya “ışık halkı” olarak geçer” (Özgür, 2014: 17). Ayrıca yapılan çalışmaların bazılarında Alevi kelimesinin net bir arkeolojik izahının olmadığı ama Hz. Ali’ye dayandırıldığı için Alevi kavramının kullanıldığı ifade edilmiştir (Özgür, 2014: 17). Bunun gibi benzer durumlar Alevi halkının kendini korumak adına başvurduğu alan Hz. Ali’de olduğu gibi Alevilerin farklı yerde farklı şekilde anılmasına sebebiyet vermiştir. Günümüze kadar net bir tanımının olmaması bu ve bunun gibi farklı olaylar öncülük etmiştir. “Geçmiş tarihsel evrelerde mülkiyet sistemi, üretim ilişkileri ve siyasal koşulların değişmesine bağlı olarak toplumsal yaşam tarzı, söylemler ve bazı uygulamalar kısmi değişikliğe uğrasa da, hiçbir koşulda özünü ve izini kaybetmeyen töre haline getirilmiş gelenekler araştırma konusu olmaktadır” (Özgür, 2014: 55). Aleviliğin tarihini Hz. Muhammed (s.a.v) döneminden bu yana ele aldığımızda hem ekonomik hem de siyasal olarak yaşadığı sıkıntılar farklı dönemlerde kopukluklar yaşatsa da özünü ve izini (zor durumlar da kalıp sığınacak liman ararken farklı yollar denemesi hariç) kaybetmemiş bunu bir költür haline getirmiştir. Genel olarak Aleviliğin üç döneminden bahsedilebilir. Bunların ilki Kızılbaşlık ile anıldığı dönemdir ve tarihselleşme söz konusudur. İkinci dönem Alevilik kavramı ile ilişkilendirildiği dönemdir ve bu süreçte Alevilik dini cemaat hüviyetine bürünerek Heterodoks ve senkretik özelliklere sahip bir kitlenin inanç ve ritüelleriyle kendini genel toplumdan tecrit etmeye çalışmıştır. Son dönem ise Aleviliğin modernlik karşısında kimliklerini yeniden ürettiği dönemdir (Subaşı, 2010: 79). Bu kategorilendirme ile birlikte Aleviliğin tarihsel süreç içinde kurumsallaştığı da ileri sürülmektedir (Şener, 2002: 14).

Hız Muhammed (s.a.v) ölümünden sonra 4 halife içerisinde olan; Hz. Ali Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra halifelğini ilan ederek başa geçmiştir. Ali'nin yanlıları olarak o zamanda telaffuz edilen Alevi kesim Hz. Ali'nin iktidara gelmesi sonucunda bir nezle de olsa söz sahibi olma şansını yakaladı. Ama bu şans uzun sürmedi savaşlar ardı ardına geldi ve birçok zafer elde edildi. Bu zaferler içerisinde en önemlisi "Haricilere" karşı kazanılan zaferdi. Hariciler savaşın kaybedilmesini hazmedemeyerek Hz. Ali'yi öldürmek için planlar yapmaya başladı. Yaptıkları plan başarıyla sonuçlandı Hz. Ali sabah namazına giderken arkadan yanaşarak "Abdurrahman Bin Mülcem" tarafından zehirli kılıçla vurularak şehit edildi. Aleviler yapılan saldırılardan kaçmak için göçebe bir yaşam tarzını benimsemiştir. Kendilerini kurumak için farklı yerlerde kimliğini gizlemeye çalışılmıştır. Dr. Necdet Subaşı'nın ortaya koyduğu ikinci fiili dönemde Alevi'lerin çatışma ve gerilimlerden sonra kendini var etme sürecidir. Bu süreçte dini cemaat ve kitlesel inançlar üzerinden toplumla bütünleşme sürecine adım atmıştır. Alevilik, hem İslâm öncesi hem de sonrasındaki oluşumların bir bileşkesi olarak kurumsallık kazandığı için senkretik unsurların oluşturduğu yapısal çeşitliliğe de işaret etmektedir (Subaşı, 2010: 126). Alevi'lerin kendini var etme süreci zor olmuştur. Çünkü göçebe bir yaşam anlayışıyla hareket etmesi onlar açısından gelenek ve göreneklerini bir başka nesle aktarmada zorluk çekmelerine sebebiyet vermiştir. Yaptığım araştırmalarda elde ettiğim bulgular arasında Alevi'lerin "sözlü kültür" anlayışını benimsemeleridir. "Hiç kuşkusuz Alevilik de bir toplumsal bellekten beslenmekte ve sözlü aktarım geleneğinin esaslı bir ürünü olarak dikkat çekmektedir" (Subaşı, 2010: 128). Göçebe yaşam tarzı sonucu farklı yerlere göç etmeleri Alevi'lerin legal bir şey yapmasını zorlaştırmıştır. Neden diye sorarsanız çünkü az bir kesime sahip olmak ses getirme açısından her zaman bir dezavantajdır. Aleviler toplum içinde var olmak için dini cemaat (tarikatlara) üzerinden farklı yapılanmalar içerisine girerek legal yapılanma da kendini var etmiştir. "Modern Aleviliğin inşa süreci siyasi ve sosyal içeriği ağır basan kimlik tartışmaları üzerinden yürümektedir. Bu durumun Alevi toplumunun kent hayatında kendilerine bir yer edinme çabasıyla doğrudan bağlantısı olduğu açıktır" (Yıldırım, 2012: 142). Geleneksel dönemden, modern döneme geçiş evresine baktığımızda farklı değişimlerin yaşandığını görüyoruz. Siyasal, inanç ve ekonomik olmak üzere farklı alanlarda değişimler Alevileri kendi kabuğundan çıkarıp farklı alanlarda farklı işlevlere bürünmesinde adım atmasına vesile olmuştur. Alevilik kendi içinde farklı bir inancı benimseyecek kadar açık görüşe sahip değilken modern dönemle beraber kendi görüş ve düşüncelerden çıkarak "laikleşme" yolunda adım atmaya başarmıştır. Laikleşme durumunu tüm Alevi kesimi barındıracak şekilde kabul etmemiz bir hata olur. Bu konu da değişim talepleri için bir direnme durumu kendi içerisinde yaşanabilir. Modern döneme geçiş evresinde şehirleşme durumu da yaşandı. Geleneksel süreçte kırdan olan Aleviler modern süreçte şehirleşen mekânlarda yer almıştır. Modern süreçte ise Alevilik, kimlik arayışına girmişlerdir. Bundan dolayı Alevilik çeşitli vakıf ve dernekler altında örgütlenmişlerdir (Subaşı, 2010: 207).

Cem Ayini/Ritüeli/İbadeti

Alevilikte Cem evi genellikle ibadetin yapıldığı yer olarak tanımlanır. Cem evinin bu misyonu ona mistik bir anlamda yüklemiştir. Çoğunlukla tekkelerin olmadığı yerde zikrin yapılabilmesini mümkün kılmıştır (Gürsoy- Kılıç, 2007: 158). Cem evinde gerçekleştirilen önemli dini ritüellerden biri de Cem ayinidir. Bir arada olmak anlamına gelen sözcük olan cem kavramı ile yapılan ritüele yabancılar pek katılamazlar. Birçok yerleşim yerinde Cem ayinine katılanların olduğu bilinmekle birlikte bu ayine, küskün ve dargın olanlarla, suç işleyen ve kul hakkına girenler kabul edilmezler (Aytaş, 2010: 23). Cem ayinleri genellikle Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan yahut Cumartesi'yi Pazar'a bağlayan gecelerde gerçekleştirilir. Cem töreninin gündüz yapılmasının sebebi ise genellikle çalışan bireylerin meşguliyetlerine engel olmama amacı taşımaktadır. Cem töreni için gelen bireyler yanlarında yiyecek ve içecek getirir getirirler. Bu bir gelenektir ama herkes kendi gücüne göre katkıda bulunur ve bunlar gizli tutulur. Aleviliğin bu yönü insan haklarına saygı çerçevesinde ilerler ve bu pratik de bunu açıkça ortaya koyar. Yiyecekler gelenler arasında eşit olarak paylaşılır. Dede posta oturduktan sonra diğer bireyler de yerini alır. Erkekler halka oluşturduktan sonra kadınlar da bu halkanın dışında otururlar, sonrasında ise hizmet başlar. "Cemler, yapılış sebeplerine göre sınıflandırmaya tabi tutulabilirler: Görgü Cemi/Musahip Cemi/İkrar Verme Cemi/Abdal Musa Cemi/Lokma Cemi/Düşkün Kaldırma Cemi/Dardan İndirme Cemi" (Aytaş, 2010: 23). Cem törenlerinin belli günlerde yapılması, yapıldığı

günlerde akşam vaktine denk getirmeleri halka boş zaman bırakarak kendi işleriyle ilgilenmeleri sağlamıştır. Böyle yaparak törenden dolayı işlerinin aksamamasını sağlamışlardır. Kutsal olarak gördükleri cem evlerini 'Dede' yönetir. Cem evine gelen kişiler maddi durumunun el verdiği kadar içecek ve yiyecek getirmeye çalışırlar. Getirdikleri yiyecek ve içecekler gizli tutulur. Çünkü aralarındaki samimiyet, birbirlerine olan saygı ve sevgi eksilmesin diye, getirdikleri içecek ve yiyecekler cem evine gelen herkese eşit şekilde pay verilerek dağıtılır. Ondan sonra dede tarafından cem töreni başlar ve görev verilen kişiler görevlerini uygulamaya başlarlar. Toplam hizmet eden on iki kişi bulunur (Cengil, 2003: 131).

Dedelik

Dedelik sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunur. Terbiye etmek ve bireyi yetiştirmek dedelerin işidir. Bunun sebebi dedelik kurumunun İslam'a ve Hz. Ali'ye dayandırılır (Atalay, 1999: 136). Mürşid ve pir Ocakzad'ye (Dedesoyu) bağlıdır bunlar bazen yer değiştirilebilirler. Tüm ocakzade dedelerin aileleri bu görevi paylaşırlar (Coşkun, 2018: 49). İster mürşid olsun ister pîr olsun her ikisi de ocakzâdedir. Her ikisi de er'dir, eren'dir. Mürşid ve pir arasındaki ilişki ast üst ilişkisi değildir. Dedeler Ehl-i Beyt soyundan kabul edilir ve Seyyit olarak tanımlanır (Akın, 2014), tören sırasında da posta oturarak cemleri yönetir. Törende dede görgü ve sorgu işlemlerinin yaptıktan sonra küskünleri barıştırır uygun olan işlemleri gereğince yerine getirir. "Dede, mürşîdlik eder, irşat eder. Terbiye edicidir; mürebbidir, üstattır, pîr'dir. "Mürşîdin nefesi; Hak nefesidir." Mürşîdini Hakk bilmeyenin imanı yok gibidir. Yola girecek olan talip, varlığını mürşîde teslim eder; ondan "el alır." Dedelik 9 soy takip ettiği halde, (Bektaşilik'te) babalık (köyde ve kentte) seçimle olur"(Çelik-Balcı, 2016: 128). Alevilerde dede belli bir statüye sahiptir. Bu statüyü peygamber soyundan alır. Aleviler içinde en büyük mertebeye sahip kişidir. Aleviler 'Dede'yi kendi içinde bir öğretmen olarak görürler. Kendi içinde yaşanan sıkıntılar varsa bunu dedeyle paylaşılır ve dede bunu çözmek için el atar. Cem ibatene yürüten kişidir. Herkes dede olamaz. Dede olmak için peygamber soyundan gelmek gerekir. Her Alevi kesimin ayrı bir dedesi vardır. Dedelik babadan oğula geçer. Eğer dede olan kişinin birkaç tane çocuğu varsa, dede bunlardan birini seçerek kendi yerine geçmesini sağlar. Bu böyle devam eder. Dede içlerinde en bilgili şahıstır. Aleviler Dede'yi kendilerine örnek kişi olarak alır. Ve saygıda kusur etmezler. Dede'nin kararları bir kural niteliğindedir.

Semah

Semah Arapça'dan türetilerek dilimize geçen tasavvufi bir kelimedir ve bir dans ya da oyun değildir. Anadolu Aleviliği içinde yer alan ve Türk geleneği içinde olduğu ileri sürülen bir ibadettir (Tamay, 2009: 163). "Tasavvufta semah, dinsel ve ahlaksal çabalarla insan ruhunun olgunlaşarak çokluktan birliğe, yani Allah'ı birliğine ermek maksadıyla yapılan bir ibadettir. Semah, bunu yapan bacı ve dervişleri kâinattaki bütün yaratılmış varlıklar ve onların Allah'ı anış biçimleri ile de bütünleşerek Allah'ı anarak ve tefekkür ederek dönmeleridir" (Arslanoğlu, 2001, 78). Semah; Alevilerin inançları bakımından önemli bir yere sahiptir. Semah bir oyun olarak görülmemelidir çünkü bu ifade biçimi Aleviliğe bir hakarettir. Semah ilahi bir sır olarak kabul edilir (Çınar, 2004: 120). Semahı oyun sayan kişiye kötü isimler verilir Alevi geleneklerini yansıtır (Çıblak, 2005: 81). Semahlar merkezi bir nitelik göstermez, yörelere göre farklılıklar gösterir. Örneğin Tahtacılar inançsal, kültürel ve sosyal özelliklerini sıkı sıkıya bağlı bir şekilde semahlarını sürdürürler (Asan, 1998). Semah'a çok bağlı bir inanış olduğu için kurallar dışına çıkmadan sıkı bir düzen içinde uygulanır. Alevi-Bektaşî törenlerinde önemli bir yeri olan semahların Hz. Ali başkanlığında toplanan meclisi anmak amacıyla yapılır. Semahlar da halk gezginleri de ritüele eşlik eder ve coşku en üst seviyeye çıkar. Coşku ile yapılan bu törenin amacı Hâk ve hakikate ulaşmaktır böylece kişi dünya kirinden arınmış olur. Semah yapan insanları kendinden geçer gibi hisseder, böylelikle kişi göğe doğru yükseldiğini düşünür. Semah'ta söz konusu olan gerçek, maddi dünya ile bağların koparılmasıdır (Elçi, 1999: 171).

Aleviliğin Dönüşümü

Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçişte birçok konuda çeşitli kırılmalar yaşandı. Sünnilik bir devlet ideolojisi olmaktan çıkmıştır. Üstelik birçok eğitim kurumu da kapatılmıştır. Böylelikle toplumun birçok

kesimi, dini kanallardan yoksun bırakılmıştır. Sistemin bu tavrı karşısında Sünniler ciddi bir tepki vermişken Alevilik üzerinden yapılan okumalara bakıldığı takdirde ciddi bir refleks gelişmemiştir. “Tek Parti yönetiminin Tekke ve Zaviyelerle ilgili düzenlemelerde kapatılan tekke ve zaviye gibi yapılara alternatif olarak kurulan köy okullarına en çok Aleviler olumlu bakmıştır (Aktay, 2007: 62). Özellikle 1950’li yıllarda Aleviler Demokrat Parti’ye destek vermişlerdir fakat 1950’li yılların ortasından itibaren Demokrat Parti’den uzaklaşmalar başlamıştır. 1970’li yıllarda Alevilik süreç içinde göç kavramından etkilenir hale gelmiştir ve 1980-90 yılları arasında Alevilik, neredeyse radikal İslamcılığa karşı panzehir haline getirilmiş ve laikliğin sivil gücü olarak görülmeye başlanmıştır (Massicard, 2007; Aktay, 2006). “1991 yılında Aleviler, beş madde halinde topladıkları isteklerini dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve yardımcısı Erdal İnönü’ye iletmışlerdir. Bu istekler şunlardır:

- Hutbe ve vaazlarda Alevilik de işlensin.
- Radyo ve televizyondan Alevilik tanıtımı yapılsın.
- Diyanet İşleri Başkanlığında Alevilere etkin ve aktif görev verilsin.
- Ramazan ayı gibi muharrem ayı da çeşitli etkinliklerle kutlansın.
- Okullardaki din derslerinde Alevilik de yer alsın”(Akkır, 2014: 613).

Cumhuriyetin kuruluşu, Aleviler için kurtuluş olarak anılıyordu. Çünkü Osmanlı imparatorluğu döneminden, Cumhuriyetin kuruluş dönemine kadar Aleviler çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Yeni bir dönem Aleviler için kurtuluş yolu açabilirdi. Ama bu kurtuluş Cumhuriyet döneminin kurulmasıyla oluşmadı. Çünkü Cumhuriyetin kuruluşundan iki yıl sonra yeni bir kararla tekke ve zaviyeler kapatıldı. Bu durumda Aleviler kendilerine ait olan inanç bağlamında ibadet yapabileceği alanlar yasaklandı. Aleviler yeni getirilen bu katı kurallara karşı adım atmaları için siyasi olarak kendilerine daha yakın görüşe sahip siyasi parti bünyesinde ses getirmeye çalıştı. Cumhuriyetin kuruluşundan 1950’lere kadar tek parti döneminde sessiz kalan Aleviler 50’den sonra siyasete Demokrat Parti’ye büyük destek vererek, ileriye doğru bir adım attı. Kendi kimliğini oluşturmaya çalışarak siyasi olarak kazançlar elde etmek isteyen Aleviler, tek bir siyasi partiye bağımlı kalmayarak her dönemde Alevi görüşe daha yakın olana siyasi partiye destek verdi. Cumhuriyetin kuruluşundan 80’lere kadar net olarak bir kazançları olmamak ile birlikte, Süleyman Demirel ve Erdal İnönü döneminde isteklerini dile getirebilecek bir zaman aralığına sahip olmuşlardır

Varto’nun Tarihçesi

Varto ile alakalı genel bilgilerin daha çok Muş valiliği sitesinden ve Varto kaymakamlığı sitesinden elde etmekle birlikte gözlemlerimiz de aktarılacaktır. Bu bağlamda Varto isminin Urartulardan geldiği bilinmekle birlikte 1840 yılında Varto’ya kaymakamların atandığı bilinmektedir. Şu anki nüfusu ise 31.169 olarak kayıtlara geçmiştir. Başka bir söyleme göre toy kuşlarının çok olması ve bu ifadenin halk dilinde Varto kavramına dönüşmesi, Varto ismi ile alakalı anlatılanlar arasındadır (Doğan, 2014: 96). Muş ilinin kuzeyinde yer alan Varto İlçesi, doğusunda Bulanık İlçesi, kuzeyinde Tekman ve Hınıs İlçeleri ile batıda Solhan ve Karlıova İlçeleri ile çevrilidir. Yüzölçümü 1418 Km2’dir. Rakımı ise 1.650’dür. Bingöl dağlarının eteğinde uzanan ovamsı bir düzlüğe kurulmuştur. İklim yapısı tipik karasal iklimine sahiptir. Yazları kurak ve sıcak kışları ise soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. Bingöl, Şerafettin ve Hanşeref dağları olmak üzere üç büyük dağ ilçe sınırları içerisinde bulunmaktadır. Hanşeref dağları üzerinde Hamurpet adıyla krater göl bulunmaktadır. Hamurpet büyük ve küçük olmak üzere iki gölden müteşekkildir. İlçede Seferek Çayı, Bingöl Çayı ve Koşkar Suyu adı altında üç önemli akarsu mevcuttur. İlçede 7 mahalle, 93 köy ve 50 mezra bulunmaktadır. Varto’da 1946 ve 1966 yıllarında iki büyük deprem yaşanmıştır, depremde yaşanan can ve mal kaybı ilçenin toparlanmasında çeşitli sorunların oluşmasına sebep olmuştur. Varto’da ikamet edenlerin aynı zamanda yurt dışı bağlantılı olması da toparlanmasında kolaylık sağlamıştır (Doğan, 2014: 97). Yoğunluğun Kürt olduğu Varto’da sayıca çok az olmak üzere birkaç tane tane Çerkez köyü (Şenova Köyü) de bulunmaktadır. Daha çok Alevilerin yoğun olduğu ilçe merkezinde aşağı mahallede oturanlar Sünnî; yukarı mahallede oturanlar ise genellikle Alevî olarak tanımlanmaktadır. Bu durum köylere yani kırsala inildiğinde daha

da belirginleşmekte olup, Sünnî ve Alevî köyleri birbirinden çok net olarak ayrılmaktadır. Varto kırsalında Alevî ve Sünnîlerin beraberce iç içe yaşadıkları köy yerleşmelerine pek rastlanmamaktadır. Alevî köylerinde sadece Alevî kökenli olan insanlar iskân ederken/yaşarken; Sünnî köylerde de sadece Sünnî olan insan veya gruplar hayatlarını devam ettirmektedirler. Gerek ilçe merkezinde gerekse de köylerde yaşayan Alevîler arasında var olan birçok örf ve âdetler, benzer bir şekilde Sünnîler arasında da görülmektedir. Bunun sebebi, kökenini kendileri bilmeseler de, çoğu örf ve âdetin Orta Asya kaynaklı olmasından ileri gelmektedir (Doğan, 2014: 99).

Araştırma Deseni

Varto ile alakalı yaptığımız saha çalışmasında yöntem olarak Nitel yöntem tercih edilmiştir. Nicel olarak fazla sayıya ulaşmada yaşanabilecek problemler gözden geçirilmiş ve risk alınmamıştır. Nitel yöntem ile alakalı bazen tek bir kişiye dahi ulaşılabilirken nicel yöntemde daha genelleyici olduğu böyle bir şans vermemektedir (Strauss & Corbin, 2014; Patton, 2005). Nitel yöntem sayesinde görüşmecilerle daha samimi bir ortam sağlanmıştır. Evren olarak Muş'un Varto ilçe merkezinde ikamet eden on kişi seçilmiştir. Örneklem olarak ise bu evren içinden amaçlı ve kartopu veya zincirleme örneklem çeşitleri ile seçilmiş 4 erkek 6' da kadın seçilmiştir. Böylece yüzyüze görüşme bize sorularımız ile alakalı gerekli esnekliği sağlamıştır (Ekiz, 2009: 127-128; Büyüköztürk ve diğerleri, 2010: 161). Bu iki tür örneklem çeşidini kullanılmasının sebebi ise içerik açısından taşıdığı niteliklerdir. Özellikle amaçlı örneklem bize tabaka şansı da sunmaktadır. Daha önce belirli olan tabaka üzerine yapılacak çalışma için amaçlı örneklem bu tabaka içine ulaşma şansımızı kolaylaştırmaktadır (Kerlinger & Lee, 1999). Yine amaçlı örneklem modelinde zengin veri elde etme imkânı da bulunmaktadır (Flick, 2014). Kartopu örneklem modeli ise özellikle kritik durumlarda sorunların çözümü için kullanılabilir, yani örneklem ulaşamama durumunda çeşitli öneriler sayesinde örneklem sayısı büyüebilmektedir (Creswell, 2013). Ulaşılabilecek anahtar kişiler çalışmanın alanını genişletebilir ve görünür olan kişilere ulaşma şansı oluşabilir ve ulaşılan kişiler de nitel araştırmada kullanılan konu kodlaması gibi kodlanabilir (Denzin & Lincoln, 2008; Bernard, 2011; Altunay ve Diğ., 2014: 66-68; Strauss ve Corbin, 2014; Çokluk ve Diğ., 2011: 104; Özdemir, 2010: 332; Karataş, 2017: 79-81; Akbıyık, 2014: 7). Varto'ya yaptığımız çalışma ile alakalı olarak da bu tür bir yöntem izlenmiş ve kişiler A, B, C, D, E, F, G, Ğ, I, İ olarak kodlanmıştır. Bu kodlamalar sonrasında metin içinde kişilerin söylediklerine kodlama harfleri kullanılarak yer verilmiştir. Ulaşılan anahtar kişiler dedeler ve Alevi toplumu içinde saygın olan kişilerdir. Böylece tahmin edemediğimiz riskler ortadan kalkarak, bu kişiler aracılığı ile örneklem dahil edilecek diğer bireylere de ulaşılmıştır. Örneklem yöntemleri ile seçilen bireylerin yaş aralığı (66-22) yaş aralığı içerisinde değişmektedir. Çalışmaya katılanlardan 4 tanesi erkek 6 tanesi ise kadındır. Ekonomik durumları 1000TL ile 4000 TL arasında değişmektedir. Gelir düzeylerinin 4000 TL civarında olmasının temel nedeni Varto halkının genellikle yurt dışı ile ilişkili olmasından kaynaklandığını ifade etmeliyiz. Varto'da ikamet eden her aileden en az bir birey yurt dışında yaşamaktadır. Çalışmaya katılanlardan 6'sı evli olup 4'ü bekârdır. Çocuk sayısı (1-3) arasında değişmektedir. Çalışmanın temel hipotezleri sorular şeklinde ifade edilmiş ve kişiler alfabetik olarak kodlanmıştır. Sorulara verilen cevaplar ise bulguları ortaya koyacak ve böylece nitel yöntem ile başlamış olan çalışmanın veriler sosyolojik bir dil ile analiz edilecektir.

Bulgular

Alevilikte ibadetin yapılışı ile alakalı olarak genellikle cem kavramı kullanılır. İbadet hayatları genel bağlamda tasavvuf kalıpları içerisinde şekillenir ve bu sebepten dini ritüeller, tarikat bağlamı içinde ifade edilebilir (Üçer, 2005: 166). Çalışmamızda bu bağlamda sorduğumuz ilk soru ibadetlerin nasıl yapıldığı ile alakalıdır. Bu soruya genellikle verilen cevap Cem ayini üzerine odaklanmaktadır. Cem evinde ya da geniş olan bir evde cem ayini yapılır. Cem bir Alevi dedesinin gözetiminde ve denetiminde yapılır. Alevi canlar Cem'e karı-koca ve çocuklarıyla, aile büyükleriyle birlikte ceme girerler. Cem'e gidenler, Allah rızası için aldıkları lokmalarıyla, niyazlarıyla cem evine girince pirin karşısında dara dururlar. Dede, taliplere gülbenk dualarını verir. Duasını alan talipler, yerlerine geçip otururlar. Dede bütün canlardan rızalık olarak ve tüm canlar birbirinden razı olarak ceme başlanır. Cem'de tüm canlar birdir. Mevki, makam ayırımı yapılmaz. Kadın-erkek ayırımı yapılmaz. Cem'de Allaha, Peygamberimiz Hz. Muhammed'e, Hz. Ali'ye ve peygamberimizin Ehl-i Beyti'ne dualar edilir. Saz eşliğinde Zakir Duazı-

imam deyişleri ve nefesler söyler. Hak aşkına semahlar dönülür. Getirilen lokmalar eşit bölüşülür ve dağıtılır. Hak-Muhammed-Ali adına 3 mum (ÇERAĞ) yakılır. Her şey dua ve gülbenkle biter. Cem evi bir ibadet yerinin yanında barış “merkezi” olarak da adlandırabiliriz. Çünkü cem töreninin en büyük amaçlardan bir tanesi içlerinde olan dargınlık ve küslüğü ortadan kaldırmaktır. Cem’in yeri cem evidir ve camide cem yapılamaz. Bundan dolayı Aleviler cem evini pratik olarak kullanırlar ve camiye tercih etmezler. Camiye neden tercih etmezsiniz sorusuna katılımcılar, yukarıdaki ifadeler bağlamında şu cevabı vermiştir: “Bu soruya cevap veren katılımcılarımızdan (D, F, Ğ, I, İ) “Çünkü Emeviler döneminde camilerin girişlerine Hz. Ali’ye ve peygamber efendimiz Hz. Muhammed’in Ehl-i Beyti’ne hakaretler ve küfürler içeren yazılar asılmıştır. Hz. Ali efendimiz de mescitte ibadet ederken, namaz esnasında hançerlenip 3 gün içinde şehit olmuştur. Zaten Hz. Peygamberimiz döneminde camiler yoktu. Mescit vardı. Mescide giden Müslümanlar ibadet yerine fesatlık, fitnelik ve gıybet yapınca Hz. Muhammed efendimiz mescidi yıktırmıştır. İsmi de Mescid-ül Haram koymuştur. Aleviler camiye gitmezler çünkü Alevilerin inanç merkezleri, ibadethaneleri cem evleridir”. Diğer katılımcılarımız ise (A, B, E) “Alevilerin ibadet yeri cem evleridir. Her ibadet yeri saygın ve önemlidir. Alevilerin ibadetinde şekilcilik yoktur. Geriye kalan katılımcılarımız da (C, G) “Camiye gitmek gibi bir zorunluluğu gerekli görmüyorlar”. Alevilerin camiye gitmeme sebebinin katılımcılarımız dan çoğunun da dile getirdiği Hz. Ali’nin camide namaz kılarken hançerlemesidir. Bu görüş çerçevesinde toplanan kesim camiden ziya de cem evlerini tercih ederler.

Çoğu kaynak Aleviliğin Mustafa Kemal ve Cumhuriyet’e koşulsuz destek verdiğini ifade etmektedir (Zelyut, 1990: 286; Pehlivan, 1993: 158; Öz, 1994: 81-286) fakat bu konunun ideolojik bir boyutunun da olduğu unutulmamalıdır. Olgusal durumu analiz etmek adına Cumhuriyet ve Alevilik ilişkisi üzerine sorduğumuz soruya da benzer cevaplar verilmiştir. Katılımcılarımızdan (A, B, C, D, E, F, G) şunu dile getirmiştir; “Cumhuriyetimizin ilan edilmesiyle, Mustafa Kemal Atatürk ‘Laiklik’ ilkesini getirerek din ve vicdan hürriyetinin getirilmesiyle inanç özgürlüklerini ve ibadetlerini yapabilmek için daha rahat bir ortam kazanmışlardır” Geriye kalan katılımcılarımız ise (Ğ, I, İ) “Cumhuriyet döneminde ilk başta çağdaş olunmaya başlandığı için benimsemeye başlıyorlar. Daha sonra ‘Tekke ve Zaviyeler’in kapatılmasıyla Alevilikte ibadetlerini yerine getirme sıkıntısı yaşamışlardır. Bununla beraber Alevilik yok sayılmaya başlanıyor. Bunun örnekleri Dersim, Çorum, Maraş ve Sivas’tır. Aleviler bu dönemde dışlanmışlardır. Alevilik hiçbir zaman kabul görülmemiştir. Hiçbir zaman inanç ve ibadetlerimize saygı duyulmamıştır”. Tarih boyunca Aleviler kendi canlarını kurtarmakla meşguliyet olmuştur. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Laiklik ilkesini getirerek Alevilerin yarısından çoğunun düşüncesiyle bir rahatlama ve özgürlük alanlarının genişlediğini dile getirdiklerini görüyoruz. Geriye kalanlar ise tarih boyunca bize karşı yapılan zihniyetin devam edildiğini dile getirmiştir. Anadolu Aleviliğinde cem kavramı ayin/tören/erkan/kurban kavramları ile kullanılmaktadır (Coşkun, 2014: 11). Cem ayini/töreni/erkânı ile alakalı yönelttiğimiz soruya ise verilen cevaplar şunlardır: “Cem töreni bir dede gözetiminde yapılır. Cem’de 12(on iki) hizmet sahipleri vardır. Dede ceme gelen canların gülbenk dualarını verir. Zakir’in saz eşliğinde ceme devam edilir. Hak aşkına semahlar dönülür ve dualar edilir. Getirilen niyazlar ve lokmalar, ceme katılan canlara eşit dağıtılır, hatta hamile olan kadın canlara çift canlıdır diye iki pay verilir. Ceme başlarken Hak, Hz. Muhammed, Hz. Ali adına 3 mum yakılır (yani çerağ uyandırılır). Cem birleme gülbengi dede tarafından verilir. Daha sonra cem bitince, çerağlar (mumlar) sırlanır yani söndürülür”.

Alevilik ve Kürtlük ilişkisine bakıldığında Alevilerin, Kürt kavramı ile olan yakınlığı göze çarpmaktadır. Varto’daki Alevilerin çoğu Kürt kökenlidir ve etnik tanımlamalar farklılaşmaktadır. Örneğin, Zaza, Dımili, Kırmanc gibi tanımlamalar da Aleviler arasında oldukça yaygındır (Gezik, 2012: 26-27). Aleviler ile Kürtler arasında ilişkiye baktığımızda ise katılımcılarımızdan (A, C, D, F, İ) “Varto’daki Aleviler ile Kürtler asırlardır kardeşçe bir arada yaşamaktadırlar. Birbirlerine kız alıp vermişlerdir. Dostane ve barışçıl bir komşuluk ilişkileri vardır. Düğün derneklerde ve taziyelerde, dinî bayramlarda birbirlerine ziyaretlerde bulunurlar”. Diğer katılımcılarımız ise (B, E, G, Ğ, I) “Aleviler ile Kürtler benzer olaylar yaşamıştır. Nasıl Alevilik inancına ve ibadet yerlerine önem verilmemişse, Kürtlerde de kendi dilini ve kültürünü rahatça dile getirmemişlerdir”. Varto da Aleviler ve Kürtler farklı kültür ve inanca sahip olmasına rağmen beraber dostane bir şekilde yaşadıklarını görüyoruz. En önemlisi ise kız alıp

vermeleridir. İnanç farklılığına bakmadan kız alıp vermeleri aralarındaki güven hissiyatını da bize gösteriyor. Normalde bu tür bir pratik pek görülmemektedir (Yıldırım, 2010: 22).

Alevilikte dedelik konumu soya dayanmaktadır ve Alevi dedeleri Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki ocaklara bağlıdır. Dedelerin peygamber soyundan geldikleri kabul edilir ve "evladı resul" diye anılırlar (Yaman, 2001: 90). Dedeliğin, Alevi toplumundaki içi rolü bu sebepten dolayı oldukça belirleyicidir. Dede'nin işlevi sorusuna tüm katılımcılarımız birbirine benzer cevaplar vermiştir. Örneğin A, B, C, D, katılımcılarımız, "Alevilerde mürşit, pir, rehber, yol önderleri ve inanç önderleridir. Ayrıca mürşit, pir ve rehber, dede denir. Dede ortak bir isimdir. Dede inanç önderidir. Alevi canları, yani taliplerini yılda en az bir defa irşat eder, talipleriyle cem olur. Cem ibadetini dede yürütür. Cem'de küskün ve dargın olanları barıştırır. Barışmamakta ısrar eden talipleri cemden dışarı çıkarır. Kötü amel işleyen canları, düşkün ilan eder. Alevi inancıyla, ibadetiyle ilgili bilgiler verir. Muhabbetler yapar. Cem ayinini yani cem ibadetini dede yürütür" ifadelerini kullanmışken; E, F, G, Ğ, İ, İ katılımcılarımız ise "Alevi dedeleri sosyal ve inanç sal anlamda topluma önderlik yaparak, toplumu bilgilendirme, bütünlüğü sağlama işiyle ilgilenir. Cem, cenaze, evlenme gibi törenlerini yönetir. Hizmeti gönüllü yapar. Karşılığında bir şey almazlar" ifadelerini kullanmıştır. Alevîler içerisinde inanç ve ibadeti en iyi bilen kişi dededir. Alevilerde dedeye güven sonsuzdur. Dede'nin sözleri sorgulanamaz ve bir kural niteliğindedir.

Kadın ve erkek arasındaki ilişki biçiminin eşitlik üzerinden okunmasında toplumsal cinsiyet kavramının etkisi önemlidir. Fakat biyolojik açıdan bakıldığında durum değişmektedir. Özellikle ataerkil toplumlarda erkek vurgusunun ön plana çıkarılması, Alevi toplumlarının duyarsız kalmamasına sebep olmuştur (Okan, 2014: 29). Kadın ve erkek ayrımcılığı var mı sorusuna verilen cevaplarda katılımcılarımız (A, B, C, D, E, F, G, Ğ, İ, İ) aynı görüşü dile getirmiştir. "Alevilerde kadın, erkek ayrımcılığı yoktur. Kadın ve erkek her ikisi de candır, birdir. Cem de erkek-dişi ayrımı yoktur. Erkeğin erliğine, kadının dişiliğine bakılmaz. Her ikisi de birdir, candır".

Aleviliğin din kavramı ile ilişkisinin kurulması, Aleviliğin ayrı bir din olmasına vurgu yapan zihniyetin ifadesi olarak algılanabilir. Böylelikle Aleviliğin kökenlerinin inkârı da doğacaktır. Bundan dolayı Alevilik ayrı bir din değildir teması genel kabul görmektedir. Hz. Ali ile kurulan bağın, Aleviliğin temel öğelerinden biri olduğu ve saygı-sevgi çerçevesinde sürecin ilerlediği bilinmesi gerekmektedir. Sayın Cumhurbaşkanımızın "Alevilik, baskın özelliği Hz. Muhammed ve ailesine, özellikle de Hz. Ali ve soyuna derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olan ve Sünni olmayan Anadolu Müslümanlarının yol, adap ve erkânlarını ifade etmektedir" (Ecevitöğlü, 2011: 139) ifadesi de yine Aleviliğin algılanışı niteliğini temsil etmektedir. Bu pratik, Ehl-i Beyt'e olan bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Zaten Ali'siz Alevilik kesin bir yargıyla olunmayacağını dile getiren katılımcılarımız "Hangi inançtan olursa olsun bağlı olduğu yer veya kişi vardır. Muhammed' siz Müslümanlık, İsa' siz Hristiyanlık, Musa' siz Musevilik olmayacağı gibi, Ali' siz de Alevilik olmaz". Bu bağlamda Hz. Ali'nin olmadığı bir Aleviliğin düşünülmediğini görüyoruz. Hz. Ali sevgisi ile insan sevgisini aynı süreçte ele alan Alevilik, sevgiyi yüce bir kavram olarak ele almıştır. İnsan sevgisi ile alakalı olarak katılımcılarımız ortak bir cevap vermiştir. "Biz Aleviler 'Benim Kâbe'm İnsandır' deriz. 'Bir gönlü yapmak, bir Kâbe yapmak kadar sevap, bir gönlü yıkmak da bir Kâbe yıkmak kadar günahdır'. 'Yaradılanı Severiz, yaradandan ötürü'. Çünkü yüce Allah en değerli varlık ve canlı olarak insanı yarattı. Yarattığı evrende de dünyada da her şeyi insanoğlumun hizmetine sundu. Bizce insanı sevmek, yüce Yaradana sevmektir. Bütün insanlar Aleviler için birdir. İnsan ayrımı Alevilerde yoktur. Dili, dinî, mezhebi, ırkı, rengi, etnik kökeni ne olursa olsun hiç fark etmez. Alevîler 72 millete aynı nazarla bakarlar".

Aleviler, özellikle 1990'lı yıllardan sonra DKAB programına Alevilik ve Bektaşilik gibi başlıkların da dahil edilmesini talep etmişlerdir fakat uzlaşa sağlanamamıştır (Şimşek-Güngör, 2013: 542). Aleviliğin müfredatta yer alması gerektiğine dair katılımcılarımızdan 2 tanesi (C, G) herhangi bir cevap vermemiştir. Geriye kalan katılımcılarımızdan 8 tanesi ise (A, B, D, E, F, Ğ, İ, İ)

"Alevilik inancını, ibadetini anlatan, öğreten tarzda bir müfredat programı hazırlanmalıdır. Bu müfredat hazırlanırken Alevi dedelerinden, alimlerinden Alevilikle ve inancıyla,

ibadetleriyle ilgili bilgiler alınmalıdır. Alevilik derslerinin müfredatını hazırlayan Millî Eğitim Bakanlığının ilgili komisyonunda, Alevi yol önderleri, pirleri, dedeleri de yer almadırlar”.

Bu konuda katılımcılarımızın hem fikir olduklarını görüyoruz. Eğer milli eğitim bakanlığında Alevilik ders olarak verilecekse belirledikleri kişilerden yardım olarak verilmesinden yana tavır sergilemişlerdir.

Görüşmelerimiz sonucunda katılımcılarımızdan beklentileri ile alakalı olarak ne istediklerine dair genel bir çerçeve çizilmesi istenmiş ve şu cevaplar alınmıştır:

- ✓ Eşitlik yurttaşlık hakkı talebi,
- ✓ Zorunlu din derslerinin kaldırılması,
- ✓ Cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi,
- ✓ Diyanetin kaldırılması,
- ✓ Savaşların son bulması, her alanda barışın yerleşmesi,
- ✓ Demokrasi, Laiklik, İnsan hakları, Özgürlükçü bir anayasa,
- ✓ Eğitim ve sağlığın önemsenmesi,
- ✓ Kimsenin dilinden, dininden, etnik kökeninden ötürü sorgulanmaması'dır. Bu taleplere baktığımızda Aleviliğin düşünüş biçimi olarak sadece Alevilik kavramı ile alakalı talepleri değil toplumun birçok kesimini ilgilendiren sonuçlara da ulaşmanın mümkünlüğü görülmüştür.

Sonuç ve Değerlendirme

Alevilik kavramına bakıldığı takdirde, geçmişten günümüze çeşitli sorunların yaşandığı, bazı sorunların hala devam ettiği ve bu sorunların çözülmesi için siyasal alandan beklentilerinin olduğunu ifade edebiliriz. Aleviliğin algılanış biçimine dair oluşmuş sorunlara dair öneriler ise genellikle Aleviliğin bir din olmadığı noktasında uzlaşma sağlamaktadır. Aleviliğin, Türkiye'nin siyasal seyir sürecinde karşılaştıkları problemleri çözme biçimi olarak belirli iktidarlara yakınlaşıp belirli iktidarlara da uzak durarak çözümlendiği de ortadadır. Bu tutumlar Alevilerin tercihlerinden ziyade siyasal iktidarların önerilerine göre şekillenmiştir. Çeşitli dönemlerde yaşanan toplumsal olaylar (Sivas ve Madımak katliamı, vb.) Alevilik ile Sünnilik arasındaki mesafeyi açmıştır. Sünnilere mal edilen bu olumsuz süreçler, Aleviler içinde ciddi kırılmalara yol açmıştır. Hâlbuki Sünnilik tarihinde asla bu tür olaylar mevcut değildir. Muş-Varto ilçesinde Alevilerle yaptığımız görüşmede en çok dile getirdikleri en önemli başlıklardan İlki Cem evlerinin ibadet yeri olarak görülmesi, bir diğeri ise eğitim sisteminde Alevilik dersinin okullarda verilmesidir fakat bu dersin belirli öğretmenlerin veya dede diye tabir ettikleri kişinin/kişilerin vermesinden yana beyanları olmuştur. Elde edilen verilere bakıldığı takdirde, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla muhafazakâr ve değerlerini koruyan bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Alevilerin özellikle inanç konusundaki tutucu tavırları onların Alevilik dışındaki tutumlara karşı tavırlarını da belirlemektedir. Çünkü güncel hayatın pratiklerini belirleyen en önemli olgu olan inanç, sahip olduğu niteliklerle istikameti çizebilmektedir. İnancın güncel hayatın pratikleri üzerindeki etkisi sadece istikamet çizmekle kalmaz gelecek nesillerin yetişmesinde de oldukça etkilidir. Muş'un, Varto ilçesinde yaptığımız çalışmada da bu pratik net olarak görülmüştür. Dini ritüeller dışındaki, güncel hayat içerisinde sergilenen tavırların ontolojik geçmişi bizzat Aleviliğin nitelikleriyle doludur. Dolayısıyla burada yapılacak her sosyolojik yahut tarihsel saha çalışmasında ontolojik geçmiş "Alevilik" kavramı üzerinden inşa edilecektir.

KAYNAKÇA

Akbiyık, C. –Ay, G. K. (2014) "Okul Öncesi Yönetici ve Öğretmenlerin Düşünme Becerilerinin Öğretimine Yönelik Algıları: Bir Durum Çalışması", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Cilt: 29, Sayı: 1, ss, 1-18.

Akın, B. (2014) "Alevi Ocakları İle İlgili Tespit Edilebilen En Eski Tarihi Belge: Ağuışen Ocağı Şeceresi", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 70, ss, 15-38.

- Akkır, Ramazan (2014) "Siyasal Bir Mesele Olarak Alevilik", Geçmişten Günümüze Alevilik 1.Uluslararası Sempozyumu, Sempozyum Dizisi 6, Bingöl Üniversitesi Yayınları-6, ss, 605-615.
- Aktay, Y. (2006) Türk Dininin sosyolojik İmkânı: İslam Protestanlığı ve Alevilik, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Aktay, Y. (2007) "Sosyo-Kültürel ve Politik Yönleriyle Alevilik Üzerine Notlar", Milet ve Nihal-İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, sayı:1, ss, 57-76.
- Altunay, E. ve Diğ., (2014) "Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma", Sakarya University Journal of Education, Cilt: 4, Sayı: 1, ss, 62-80.
- Arslanoğlu, İbrahim (2001) "Alevilik'te Temel İnanç Unsurları ve Pratikler", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, ss, 33-134.
- Asan, V. (1998) "Tahtacılar da Eğlence Semahı", Cem Dergisi, Cilt: 30.
- Atalay, A. A. (1999) İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Can Yayınları: İstanbul.
- Aytaş, Gıyasettin (2010) "Alevilik Kavramı Etrafında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi / 56, ss, 17-28.
- Bayatlı, Necdet Yaşar (2010) "İrak'ta Kakailik ve Bir Kakai Türkmen Şairi Hicri Dede", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi: ss, 69-80.
- Bernard, H. R. (2011). Research Methods in Anthropology: Qualitative And Quantitative Approaches. New York: Rowman Altamira.
- Büyüköztürk, ğ., Kılıç, Ç. E., Erkan, A.Ö., Karadeniz, ğ. ve Demirel, F. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 5. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Cengil, Muhammer (2003) "Cem Ayının Fert ve Toplum Üzerindeki Etkileri", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, sayı:3, ss, 127-141.
- Coşkun, N. Ç. (2014) "Anadolu Alevilerinde Cemler ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri", Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor /Edebiyat Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 78, ss: 9-28.
- Coşkun, H. (2018) "Alevi/Bektaşî Geleneğinde Dedelik Kurumu "Sivas Kangal Türkmen Alevileri Örneği", Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırmaları Dergisi, Sayı: 85, ss, 43-62.
- Creswell, J. W. (2013). Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches. New York: Sage.
- Çelik, Hasan-Balcı, Serkan (2016) "Alevî-Kızılbaş-Bektaşî Buyruklarından Hareketle ve Genel Ahlak İlkelerine Göre Talip, Rehber, Pir ve Mürşid ilişkileri", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı:2, ss, 123-140.
- Çıblak, N. (2005) Mersin Tahtacıları: Halk Bilimi Araştırmaları, Ürün Yayınları: Ankara.
- Çınar, E. (2004) Aleviliğin Gizli Tarihi, Chiviyazıları Yayınevi. İstanbul.
- Çokluk, Ö. ve Diğ., (2011) "Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi", Kuramsal Eğitimbilim, Cilt: 4, Sayı: 1, ss, 95-107.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2008). The Landscape Of Qualitative Research, New York: Sage.
- Doğan, Hüseyin (2013) "Muş-Varto Alevilerinde Dini İnanç ve Sosyal Hayat", Geçmişten Günümüze Alevilik 1.Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları, ss, 94-121.
- Ecevitoglu, P. (2011) "Aleviliği Tanımlamanın Dayanımlaz Siyasal Cazibesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 66, No: 3, ss, 137-156.
- Ekiz, D. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Elçi, Armağan (1999) "Semah Geleneğinin Uygulanması", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 12, ss, 171-183.
- Flick, U. (2014). An Introduction To Qualitative Research. New York: Sage.
- Gezik, E. (2012) Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler, İletişim Yayınları: İstanbul.

- Gölbaşı, Haydar-Mazlum, Ahmet (2010) "Çatışma Odağında Alevi-Sünni İlişkileri ve "Öteki" Algısı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss, 320-345.
- Gürsoy, Şahin-Kılıç, Recep (2009) "Türkiye Aleviliği", Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Kaptan, Remzi (2014) "Alevi İnançlı Kadın ve Aile", web: http://www.alevitentum.de/Alevi_kadini_ve_aile.pdf, erişim: 19.03.2020.
- Karataş, Z. (2017) "Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss, 66-88.
- Kerlinger, F. N. & Lee, H. B. (1999). *Foundations Of Behavioral Research*. New York: Harcourt College Publishers.
- Kutluay, Hakan (2016) "Bektaşilik Nedir?", web: <https://www.makaleler.com/bektasilik-nedir>, erişim: 21.08.2019.
- Massicard, E. (2007) *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması*, çev: Ali Berkay, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Okan, N. (2014) *Alevilikte Kadın Erkek Eşitliği Söylemine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Sayı: 28, ss: 27-40.
- Öz, B. (1994) *Kurtuluş Savaşı'nda Alevi Bektaşiler*, Ant Yayınları: İstanbul.
- Özdemir, M. (2010) "Nitел Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, sayı: 1, ss, 323-343.
- Özgür, Bekir (2014) "Anadolu'da Parlayan Işık Alevilik", El yayınları: İstanbul.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd
- Pehlivan, B (1993) *Aleviler ve Diyanet*, Pencere Yayınları: İstanbul.
- Strauss, A. & Corbin, J. (2014). *Basics Of Qualitative Research Techniques*. New York: Sage Publications.
- Subaşı, Necdet (2010) "Alevi modernleşmesi", İstanbul, Timaş Yayınları.
- Şener, Cemal (2002) "Alevilerin Etnik Kimliği-Aleviler Kürt Mü? Türk Mü?", Etik Yayınları: İstanbul.
- Tamay, S. (2009) "Bir İbadet Ritüeli Olarak "Semah" ve Tahtacı Turnalar Semahının Halk Bilimi ve Müzik Bilimi Açısından İncelenmesi", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, ss, 163-185.
- Türkdoğan, Doğan (2004) "Alevi İslam İnanç İçerisinde Hz. Hızır", *Hacı Bektaş Veli /29*, ss, 19-29.
- Üçer, C. (2005) "Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi V*, Sayı: 2, ss, 161-189.
- Yağbasan, Mustafa-Öztürk, Ali (2016) "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Alevi Sünni Dikotomisi: Tunceli ve Elazığ Örneği", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss, 175-196.
- Yaman, A. (2001) *Develik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Yalçınkaya, Ayhan (2011) "Hafıza Savaşlarından Sahiplenilmiş Şehitliğe: Madımak Katliamı Örnek Olayı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, No. 3, ss, 333-394.
- Yıldırım, E. (2010) "Tunceli Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemi İnanç ve Uygulamaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 14 Sayı: 42, ss, 17-32.
- Yıldırım, Rıza (2012) "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 62, ss, 135-160.
- Zelyut, R. (1990) *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Anadolu Kültürü Yayınları: İstanbul.